Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 28
İletişim Yayınları C: 8, İstanbul, 1983

Türkiye İşçi Partisi

28
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu

Murat Belge

TİP'in Kuruluşu

Türkiye İşçi Partisi, 27 Mayıs darbesinin sağladığı görece serbest politik ortamda, 13 Şubat 1961 tarihinde, bir grup sendikacı tarafından kuruldu. Kurucular şunlardı: Kemal Türkler (Maden-İş Genel Başkanı), Şaban Yıldız (Teksif Yönetim Kurulu üyesi), Rıza Kuas (Lastik-İş Genel Başkanı), Kemal Nebioğlu (Tağ-İş Birliği Sekreteri), Avni Erakalın (Sendikalar Birliği Yönetim Kurulu üyesi), Salih Özkarabay (Basın Teknisyenleri Sendikası Yönetim Kurulu üyesi), İbrahim Denizcier (sendikacı), Adnan Arkın (Basın Teknisyenleri Sendikası Yönetim Kurulu üyesi), Hüseyin Uslubaş (Yaprak Tütün El İşçileri Sendikası Başkanı), Ahmet Muşlu (T. Birleşik Gıda İşçileri Sendikası Genel Başkanı), Saffet Göksüzoğlu (Kimya-İş Başkanı). İlk görev bölümünde Avni Erakalın genel başkanlığa, Kemal Türkler ikinci başkanlığa ve Şaban Yıldız genel sekreterliğe getirildi. Daha sonra kuruculardan listede yer alan son üçünün polis hesabına çalıştığı iddia edildi (Saffet Gülöksüz ve Hüseyin Uslubaş'la ilgili olarak bu iddia kanıtlanmadı; ancak Ahmet Muşlu sonradan bir mahkemede MİT mensubu tanık olarak ifade verdi).

TİP'in kuruluşu başlangıçta çok yankı uyandırmadı. Kurucu Meclis'e girmiş sendikacılara partinin yaptığı katılma çağrısına yalnız Feridun Şakir Öğünç (12 Eylül döneminde de Danışma Meclisi'ne tayin edilmiştir) olumlu cevap verdi. Ancak Öğünç'ün TİP üyeliği uzun sürmedi. Kurucu sendikacıların dolaysız çevresini oluşturan işçiler de TİP'e fazla yakınlık göstermediler. TİP'in bu kendi içine kapalı ve etkisiz varlığı devam ederken, 1962'de Türk-İş çevresi "Çalışanlar Partisi" adı verilmesi düşünülen yeni bir parti hazırlığı başlattı. Bu girişim bir ölçüde *Yön* çevresindeki aydınlar tarafından da desteklendi. TİP kurucuları bu girişimi önlemeye çalıştılar; bir yandan da TİP'in canlanması için tedbir düşündüler. Bunun yolu, aydınların ilgisini partiye çekecek, aydın olarak tanınan bir genel başkan bulmak gibi göründü. O dönemde, parti kurucusu sendikacıların düşündüğü adaylar arasında Orhan Arsal, Sadi Irmak ve hattâ Z.F. Fındıkoğlu gibi kimseler vardı. Sonunda Mehmet Ali Aybar üzerinde anlaşmaya varıldı, durum Aybar'a bildirildi, onun kabulü üzerine 9 Şubat 1962'de Aybar, TİP genel başkanlığına getirildi (tüzüğün kuruculara tanıdığı yetkiye dayanarak). TİP için düşündüğü tarihî işlevi şu sözlerle dile getirdi:

"Fakat bütün bunlar, çalışan halk kütleleri yurt işlerinde söz ve karar sahibi olacak şekilde politik bir kuvvet haline gelmedikçe gerçekleştirilemez. Emekten yana bir devletçilik ve planlı bir ekonomi, çalışan halk memleket hayatında etken bir rol oynadığı takdirde, bizi hedefimize ulaştırıcı araçlar olur. TİP, ana çizgileri dün açıklanan yeni programından anlaşılacağı gibi, Türkiye'nin çağdaş medeniyet yolunda ilerlemesini, çalışan halk kütlelerinin Türk işçi sınıfının aydınlarla iş ve kader birliği etmesinden doğan demokratik öncülüğü etrafında teşkilâtlanmasına bağlı görüyor."

Aybar'ın bu sözleriyle vurgulamak istediği, Türkiye'nin uzun bir zaman önce girdiği uygarlık değişimi sürecinde, tabanın dilek, özlem ve aynı zamanda kararlarını yürürlüğe sokabilecek bir partinin etkili kılınması hedefiydi.

Kısa bir süre sonra, aynı yılın Mayıs ayında, 1960'ta kurulan ve TİP gibi varlık gösteremeyen Türkiye Sosyalist Partisi'de, genel sekreteri olan Minnetullah Haydaroğlu'nun çabalarıyla TİP'e katıldı. Bu değişim umulan sonucu verdi. Kısa zamanda, çoğu aydın kesimden birçok kişi TİP'e üye oldu. Bu gelişmeler karşısında "Çalışanlar Partisi" girişiminden vazgeçildi. Daha sonra kurulan Sosyalist Kültür Derneği böyle bir atılım için hazır tutulan bir çekirdek olmak üzere meydana getirildi.

Mehmet Ali Aybar'ın genel başkanlığa seçilmesi ile Türkiye İşçi Partisi'nin gerçek tarihi başlamış oldu. Partinin kurucusu olan sendikacılar ise örgüt yönetiminde ağırlıklarının korunmasını sağlayacak bir formül ihtiyacı duyuyorlardı. Parti tüzüğünün 53. maddesi bu formülü sağladı. Bu maddeye göre parti üyeleri "işçi" ve "aydın" olmak üzere iki kategoriye ayrılıyor, yönetim kurullarında işçi kesiminden seçilen üyelerin yüzde elli bir oranda temsil edilmesi öngörülüyordu. Bu kural görünüşte partide işçi sınıfının ağırlığını garantiye alıyordu. Ancak gerçekte işçiler partide yeterince etkin değillerdi ve "işçi kesimi" adıyla yönetim kurullarında çoğunluğu elde tutanlar aslında işçilere "vekâleten" partide bulunan sendikacılardı. "Üvriyerist" bir eğilim taşıyan bu düzenleme daha sonra İzmir kongresinde ayrılmalarla sonuçlanan tartışmalara yol açacak ve bu

TÜRKİYE SOSYAL BİLİMLER KÜTÜPHANESİ

2121
28,2
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu

kongreden sonra da 53. madde tartışması bitmeyecekti. Öte yandan, "biçimsel" denebilecek özelliklerine rağmen, bu madde parti içinde genel olarak kol emekçilerine yönetime katılma garantisi veriyordu.

Canlanma Dönemi

Partideki canlanma, dışarıdan, sağcı saldırıları da başlattı. Altmışlı yılların başlarında TİP'in kamuya açık bütün toplantıları saldırı tehlikesi altında geçti. Birçoğu gerçekten saldırıya uğradı. Örneğin Kasım 1962'de İstanbul'un Besemtindeki "Beyaz Saray toplantısı" (Anayasayı Savunma Toplantısı) basıldı. Ayı yıl, Şişli-Gültepe lokalinin açılışı gene saldırıya uğradı. İletişim araçları yoluyla gelen "komünist" suçlamalarının da ardı kesilmiyordu. "Komünizmle Mücadele Derneği" adında bir örgüt kurulmuş, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'i de fahrî başkan ilan etmişti. Bu örgüt bütün sola olduğu gibi TİP'e de yöneltilen fiziksel saldırılarda baş rolü oynuyordu. Nitekim, böyle bir taşlı sopalı saldırıda bu derneğin rolü anlaşılınca Gürsel fahrî başkanlıktan istifa ettiğini açıkladı. Gene bu ilk dönemde kurucular arasından Ahmet Muşlu ve Saffet Göksüzoğlu basın toplantısı düzenleyerek TİP'in komünist olduğunu, bu nedenle partiden ayrıldıklarını duyurdular.

Mehmet Ali Aybar'ın genel başkanlığa getirilmesiyle birlikte oluşturulan genel yönetim kurulu üyeleri şunlardı: Genel Sekreter Orhan Arsal ve Kemal Sülker, üyeler Rüştü Güneri, İbrahim Denizcier, İsmail Topkar, Rıza Kuaz, Kemal Türkler, Cemal Hakkı Selek. Bu kurul içinden İsmail Topkar ve Rüştü Güneri, Haysiyet Divanı kararıyla partiden ihraç edildiler.

1963 yılında, Millet Partisi listesinden senatör seçilen Niyazi Ağırnaslı TİP üyesi oldu. Böylece ilk kez Türkiye'nin sosyalist partisi için parlamentoda temsil edilme imkânı doğdu. Pratikte bu durum çeşitli kanunlarla ilgili olarak Anayasa'da iptal davası açma fırsatı kazandırıyordu. TİP bu dönemde başta TCK 141 ve 142. maddelerinin iptali olmak üzere, birçok kanun ve kanun maddesi için bu başvuru hakkını kullandı. Bundan sonra, Senato'da Cumhurbaşkanı kontenjanından üye olan Esat Çağa da TİP'e katıldı ve böylece parlamentoda TİP'i temsil eden iki senatör oldu. 1963'teki yerel seçimlere dokuz ilde katılabilen TİP bu tarihte ilk olarak radyodan halka hitap etti. Seçim sonuçlarında toplam 36.000 oy alındı.

YÖNETİM KURULU'NDA TEMSİL: Türkiye İşçi Partisi'nin adını duyurmaya başladığı dönemde, partiyi kuran sendikacıların örgüt yönetiminde ağırlıklarının korunması istekleri tüzüğün 53. maddesi ile sağlandı: Bu madde, parti üyelerini "işçi" ve "aydın" olmak üzere ikiye ayırıyor ve yönetim kurullarında işçi kesiminden üyelerin yüzde 51 oranında temsilini öngörüyordu. Bu konu sonradan tartışmalara yol açacak ve 53. madde tartışması hiç bitmeyecekti. TİP'in 1964-66 dönemi yönetim kurulunda, soldan Cemgil, Özkarabay, Sülker, Nebioğlu, Selek, Aybar, Kuas, Sargın, Boran, Karcı ve Pamukçu.

1963 yılı içinde parti programının hazırlıkları da yürüyordu. Daha sonra, İzmir'deki birinci büyük kongreye sunulan ve kabul edilen bu programın bir kısmının çok özgün olduğu söylenemez. Türkiye sorunlarına, Türkiye'ye özgü bir yaklaşımla teşhis getiren ve çözüm öneren bir programdan çok, benzer partilerin bilinen programlarından esinlenerek hazırlanmış bir metindi. Bütününde, sosyalizm sorunlarından çok "demokratik" bir programın temel ilkeleri egemendi (nitekim "Sosyalizm" kelimesi de metinde kullanılmamıştı). İktidara gelme durumunda yürürlüğe konması öngörülen temel dönüşümlerden başlıcası, "sosyalist" bir içeriği olmayan "toprak reformu" idi. Gene iktidar olma durumunda "milli burjuvazi"nin varlığını sürdüreceği belirtilmişti. Bankaların, sigortaların, ithalât ve ihracatın devletleştirileceği öne sürülüyordu. Böyle taleplerin yanı sıra, "kafa-kol emeği ayrımının kaldırılması" gibi toplumsal evrimin daha sonraki aşamalarına özgü olduğu kabul edilen talepler de yer alıyordu. TİP programının çok iyi hazırlanmamış bir metin olduğu söylenebilir. Ancak, geliştirilmeye açıktı. Kaldı ki, o döneme kadar sosyalizmin yasak ve ağır baskı altında olduğu düşünülürse, bu aşamada daha gerçekçi bir program oluşturma imkânı azdı. Düşünce birikimi, ancak bundan sonraki yıllarda zenginleşebilecekti. Öte yandan, TİP programı, ülke sorunlarını tartışmaya yönelik, bilinen alanlarda çözüm öneren bir metindi. Türkiye'de sosyalizmin daha sonraki gelişmelerinde dikkat merkezi başka alanlara kaydı: İktidara erişmek için gerekli politik strateji sorunları, uluslararası tavır sorunları ön plana çıktı. TİP programında eksik de olsa yer olan konuların daha sonraları önemsenmemesi, gerçekten iktidar olma durumunda yapılması gereken somut işlerin bilinmemesi, araştırılmaması gibi bir olumsuzluğa da yol açmıştır.

9-10 Şubat 1964'te İzmir'de birinci büyük kongre yapıldı. Bundan sonraki her kongrede olacağı gibi burada da ihraçlara ve ayrılmalara yol açacak bir tartışma konusu vardı: Yukarıda değinilen, "işçi/aydın" ayrımı yapan 53.madde. Kongre çoğunluğu maddeyi benimsedi.

Buraya kadarki dönemde çeşitli yayın organlarındaki yazılarıyla partinin gayrı

28.3
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu

resmî sözcülerinden biri olan ve program çalışmalarına da katılan Fethi Naci başta olmak üzere, Edip Cansever, Demir Özlü, Muzaffer Buyrukçu gibi bazı aydınlar bu tartışma sonucunda partiden ayrılma durumunda kaldılar. Kongre, programı kabul etti. Merkez Yürütme Kurulu şöyle oluştu: Mehmet Ali Aybar (başkan), Rıza Kuas (genel sekreter), Cemal Hakkı Selek (genel sekreter), Kemal Sülker, Nihat Sargın, Kemal Nebioğlu, Doğan Özgüden, Salih Özkarabay, Sina Pamukçu, Behice Boran, İsmet Sungurbey, Cenanî Güngördü, Şinasi Yeldan. Genel Yönetim Kurulu'na seçilenler ise şunlardı: Ahmet Top, İbrahim Çetkin, Tarık Ziya Ekinci, Sadun Aren, Yahya Kanbolat, Şevki Erencan, Rahmi Eşsizhan, Sait Burçin, Şaban Erik, Reşit Güçkıran, Niyazi Ağırnaslı, Esat Çağa, Ali Karcı, Mecit Çakır, Abdülgatur Demir, Canip Yıldırım, Minnetullah Haydaroğlu, Yunus Koçak, Moris Gabbay, Kemal Bilbaşar, Yılmaz Halkacı, Adnan Cemgil, Osman Sercan, Hikmet Karakaya, Şaban Yıldız, Sakıp Bulutlu, Kemal Türkler, Yücel Kıvılcım. 53. maddeye muhalif olan Doğan Özgüden kısa bir süre sonra Yürütme Kurulu'ndan ve partiden istifa etti.

1965 seçim yılıydı. Yürürlükte olan seçim yasasına göre bir partinin yurt çapında seçimlere katılabilmesi için on beş ilde örgütlenmesini tamamlaması gerekiyordu. Kongre sırasında TİP on altı ilde bu işi başarmıştı. Bu örgütlenme daha sonra da devam etti. Burada, örgütlenme tarzı üzerine şöyle bir şey söylenebilir: İl ve ilçelerde örgütlenmenin tamamlanması belirli bir aceleyi gerektiriyordu. Bunun için de, partiyi yerel düzeyde temsil edecek kurucu üyelerin her zaman en sağlıklı kişiler olması mümkün olmuyordu. Kimi zaman raslantıyla bulunan birileri, kimi zaman çevrede nasıl tanındığına bakılmadan ilk karşılaşılan "ileri-ci", kimi zaman birçok parti değiştirmiş profesyonel yerel politikacı belirli bir il ya da ilçe örgütünün kurucu üyesi olabiliyordu. Bu durum, parti için hayatî sayılan seçime katılmayı sağlamaya yardımcı olmakla birlikte, partinin söz konusu yörede uzun vadeli saygıdeğerliğini zedeleyebiliyordu.

TİP Parlamentoda

İsmet İnönü ve CHP'nin çabasıyla getirilen "millî bakiye" sistemi seçimde küçük partilere avantaj tanıyordu (milletvekili seçtirmeye yetmeyen oyların toplanması ve böylece ziyan olmaması nedeniyle). TİP, 1965 seçimlerine girerken, daha önce parlamentoda olmadığı için, partilere yapılan para yardımından yararlanamadı. Seçim kampanyası buna rağmen başarılı geçti. İstanbul'da Taksim'deki açık hava mitingi sosyalist bir parti için o zamana kadar rekor sayılacak derecede kalabalıktı. Seçim sonuçları da partiyi sevindirecek ölçüde parlaktı: 54 ilde seçime girilmiş, 276.000 oy alınmıştı. Bu, ülke çapında oyların % 3'ü demekti. Bu sonuçlarla TİP Meclis'te on beş sandalyeye sahip oluyor, böylece on kişilik barajı aşarak grup oluşturma imkânını kazanıyordu. Milletvekili seçilenler şunlardı: Mehmet Ali Aybar, Sadun Aren, Çetin Altan (İstanbul: Çetin Altan TİP listesinden bağımsız olarak seçime katılmış, seçildikten bir süre sonra parti üyesi olmuştu), Rıza Kuas (Ankara), Muzaffer Karan (Denizli), Tarık Ziya Ekinci (Diyarbakır), Yahya Kanbolat (Hatay), Cemal Hakkı Selek (İzmir), Adil Kurtel (Kars), Behice Boran (Urfa), Yunus Koçak (Konya), Kemal Nebioğlu (Tekirdağ), Ali Karcı (Adana), Yusuf Ziya Bahadınlı (Yozgat), Şaban Erik (Malatya). Millî Birlik Komitesi'nin 14'ler diye tanınan kanadından ola Muzaffer Karan (14'ler yurda dönünce birçok partiye dağılmışlar, çoğunluk ise daha sonra Milliyetçi Hareket Partisi adını alacak olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne kaydolmuştu) TİP'i komünizmle suçladığını ima ederek partiden ayrıldı ve böylece Meclis grubunun sayısı on dörde düştü.

TİP'İN SESİNİ DUYURMAK İÇİN: 1962-63'te İstanbul'da yayımlanan "Vatan" gazetesi TİP'i destekledi. Bu sıralarda TİP üyesi sendikacı, yazar, sanatçı ve aydınlar tarafından haftalık "Sosyal Adalet" dergisi çıkarıldı (ilk sayısı 19 Mart 1963'te çıktı). Dergi sonradan ayda bir yayımlandıysa da uzun süre yaşayamadı.

TİP'in meclisteki varlığı muhafazakâr milletvekilleri ve partiler arasında gerginlik ve tepkilere yol açtı. Hükümet programının eleştirilmesi sırasında Mehmet Ali Aybar'ın TİP adına konuşurken Amerikan üslerini eleştirmek için "otuz beş milyon metrekare" toprağın "yabancı işgali" altında olduğunu söylemesi üstüne ilk kavgalar kopmuştu. Meclis dönemi boyunca benzer bir gerginlik devam etti ve zaman zaman özellikle AP milletvekilleri fiziksel saldırıya geçerek Meclis toplantı salonu içinde TİP'li milletvekillerini dövdüler. Örneğin Yunus Koçak tabanca kabzasıyla başına vurularak yaralandı.

TİP, seçim öncesinde kamuoyuna sunduğu sorunları ve çözümleri Meclis çalışmalarında da dile getirdi. Özellikle anti-emperyalist bir dil kullanıyor, Amerika'nın Türkiye'deki etkisini, örneğin üsleri, ikili anlaşmaları eleştiriyordu. Bu konuların çoğu Türkiye'de ilk kez kamu önünde açıkça dile getirilmekteydi. Meclis'e şu konularda kanun teklifleri verildi: 1. Topraksız ve az topraklı köylülere toprak verilmesi kanunu; 2. Tarımda kiracılık ve ortakçılığı yoksul köylüler lehine düzenleyen kanun; 3. İşsizlik sigortası kanunu; 4. Petrolün millileştirilmesi kanunu; 5. Tasarruf bonolarının iptali kanunu; 6. Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun iptali; 7. İşverenin lokavt hakkını kaldıran ve grevle ilgili yasak ve sınırlamaları asgariye indiren, hükümetlerin grevleri erteleme yetkilerini kısan kanun; 8. Vergi yükünü emekçilerden sermaye ve toprak sahiplerine kaydıran kanun; 9. Köy bölge okulları kurulmasıyla ilkokul öğrencilerine ders araç ve gereçlerinin bedava verilmesi için kanun.

Bütün bu kanun tekliflerinde ve TİP'in genel olarak Türkiye için önerdiği çözüm ve uygulamalarda "demokratik" program ilkeleri ağır basıyordu. Ancak bu talepler sınıf açısından formülleniyor-

28.4
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu

TİP'E SALDIRILAR: Kurulduğu ve geliştiği dönemlerde TİP'in kamuya açık birçok toplantısı taşlı sopalı saldırılara uğradı. Saldırıları genellikle Komünizmle Mücadele Derneği örgütlüyordu. Bu dernek ve kimi başka kesimler, sürekli olarak TİP'i ve TİP'lileri "komünist"likle suçlayan yazılar, broşürler yayımlıyorlardı.

du. Bu, taleplerin kendileri kadar yeni ve alışılmadık bir durumdu ve sağ çevrelerde endişe, tepki uyandırıyordu. Dolayısıyla TİP'e yönelen suçlamalarda demokratik talepler "komünist" olarak damgalanıyordu.

Dönem boyunca TİP'in uyguladığı stratejide "sınıf" perspektifi belirleyici bir rol oynadı. Parti yöneticilerinin çoğunluğu, görece demokratik Anayasanın verdiği imkânlar içinde, Türkiye'nin sorunlarını *sınıf açısından* ortaya koymanın partiyi iktidara getirmeye yeteceği inancıyla hareket ettiler. Böyle bir inancın arka-planında şu varsayım yer alıyordu: Türkiye'de yasal baskılar sorunların sınıfsal açıdan ele alınmasını ve tartışılmasını imkânsız kılmıştı; böyle bir bakış açısından yoksun kalan işçi sınıfına ve geniş kitlelere bu anahtar kazandırılırsa, kitleler sorunlarını kavrayacak ve bu anlayışı sağlayan parti çevresinde kenetlenerek onunla birlikte iktidara yürüyeceklerdi. Bu anlayışın temelinde oldukça "pozitivist" ve "aydınlanmacı" bir belirlenme bulunduğu söylenebilir. *İdeoloji*'nin toplumdaki yeri ve işleyiş mekanizmaları konusunda, ortodoks Marksizm'den de kaynaklanan, *naif* bir kavrayış eksikliği vardı (yalnız partili teorisyenler arasında değil, genel olarak Türk solunun bilgi ve düşünce birikiminde). Türkiye'de işçi sınıfının ve sosyalist bir program çevresinde birleşebilecek kesimlerin sayıca yeterince kalabalık olduğu, böylelikle bu kitlelerden alınacak oyların iktidara gelmeyi mümkün kılacağı düşünülüyordu.

1966'da yapılan Senato yenileme seçimlerine TİP de katıldı. Bir tek senatör çıkarabildi (Kocaeli'nden Fatma Hikmet İşmen), ama oy oranını yüzde 3.9'a yükseltti. Bu sıralarda, o zamana kadar İstanbul'da olan Genel Merkez Ankara'ya taşındı.

TİP'e Yönelik Eleştiriler ve Malatya Kongresi

1966 yılında biri Olağanüstü (Ankara'da), biri de olağan olmak üzere iki kongre yapıldı. Birincinin amacı yerel örgütlerin daha çok sayıda delegasyonla temsilini gerçekleştirecek tüzük değişikliğinin yapılmasıydı. Malatya'daki olağan büyük kongrede ise ana konu ve sorun, parti dışından partiye yöneltilen, parti içinde de bir ölçüde destek gören strateji konusundaki eleştirilerdi. TİP'le belli bir ayrılığı olan, ama o zamana kadar genel olarak partiyi destekleyen *Yön* dergisi ile sahibi ve başyazarı Doğan Avcıoğlu 1966 yılında açıkça TİP'e tavır aldılar. Daha sonra "MDD" (Millî Demokratik Devrim) adıyla tanınan hareketin önderi Mihri Belli ve onun kuşağından ya da çevresinden başka eski sosyalistler de aynı dönemde *Yön*'e verdikleri yazılarda TİP'in görüşlerini, yönetimini eleştirdiler.

Avcıoğlu'nun TİP'e karşı ilk yazısından başlayarak geliştirdiği mantığa göre Türkiye'de Avrupa tipi bir sosyalist partinin başarı şansı olamazdı. Bir kere Türkiye, Avrupa toplumları gibi kapitalistleşmiş değildi; dışa bağımlı "komprador" bir burjuvazi ve toprak ağalarının egemenliğinde azgelişmiş bir ülkeydi. Bu yapıda işçi sınıfı bilinçlenmemişti. Bilinçlenmemiş bir işçi sınıfına yönelik sosyalist taleplerle toplumda ürküntü yaratacak yerde, anti-emperyalist ve anti-feodal bir noktada birleşebilecek "ara tabakalar"ı hareketlendirmek gerekirdi.

Doğan Avcıoğlu'nun bu tezlerinin altında 27 Mayıs nostaljisi yatıyordu. Bu tarihte sağ-muhafazakâr bir iktidar partisine karşı öğrencilerin başlattığı direniş ordu tarafından da desteklenince "devrim" olmuştu. Aradan geçen süre içinde Türkiye'nin "gerçek" sorunları daha da açığa çıkmıştı. Şimdi benzer bir olay olsa, müdahale daha da ileri bir yapıya yol açardı. Türkiye tarihinde her zaman ilerici bir rol oynayan Kemalizm böyle bir atılıma elverişli bir ideolojiydi.

Eski solun temsilciliğini üstlenen Mihri Belli de (*Yön*'de ilk yazılarını bu temsilciliği belirleyecek biçimde "E.Tüfekçi" takma adıyla yazmıştı) aşağı yukarı aynı görüşleri tekrarlıyordu. Aradaki fark, Marksizmden yararlanan bir "sol Kemalist" ile sol Kemalizmden yararlanmaya çalışan bir "Marksist" arasındaki farktı. Belli de Avcıoğlu'nun toplumsal yapı analizine katılıyor, bağımlılık ve feodalizm ikilisinden ötürü "millî demokratik" nitelemesini seçiyordu. Proletarya konusunda uzun vadede daha iyimser ve umutlu olsa da, bu aşamada "küçük burjuvazi önderliğini" o da kabul ediyordu. "Millî Demokratik Devrim" geçirmemiş bir ülkede sosyalist partinin ancak "icazetle" kurulabileceğini savunuyor, dolayısıyla "proleter partisinin" kurulmasını daha sonraki aşamalarda düşüneceğini ilân ediyordu ("Kemalist Devrim" Mihri Belli'ye göre, Millî Demokratik Devrimle eşdeğerdi; ama tek-parti rejiminin özellikle Saraçoğlu hükümeti döneminde -savaş

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYALİST TARİH ARŞİVİ VAKFI

28.5
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu

yılları- bir geri dönüş başlamış, 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle de "karşı-devrim" sürecine girilmişti. Böylece sorun gene Kemalist kadroların belirleyici bir rol oynayacağı bir hareketle 1930'ların rejimini yeniden başlatmaktı.)

TİP'in "Avrupa-merkezli" yaklaşımı karşısında bu yaklaşımların daha Asya'ya yönelik olduğu, o sıralarda Baran ile Sweezy'nin genel kabul gören, Çin modeline dayalı bir *azgelişmişlik* tanımından kaynaklandığı söylenebilir. Bu tartışma sürdükçe tarafların tavırları görece netleşti. Örneğin TİP sözcüleri ve teorisyenleri Türkiye'de Birinci ve İkinci Meşrutiyet olaylarından bu yana "burjuva demokratik" devrimin "büyük ölçüde" gerçekleştiğini ileri sürdüler. Bunu dayanarak ülkenin önündeki aşamanın "sosyalist devrim" aşaması olduğunu iddia ettiler. "Atatürkçülük" ve "Kemalist bürokrasinin ilericiliği" gibi konularda ihtiyatlı bir dil kullanmakla birlikte, bu konuda karşı tezlerin temelini eleştirmekten kaçındılar.

Malatya Kongresi bu tartışmanın ilk aşamalarına denk düştü. kongrede MDD tezi -o günkü şekliyle- kesin olarak reddedildi. Bu da, bekleneceği gibi, bazı ihraçlar ve istifalara yol açtı. Kongre Genel Yönetim Kurulu'na şu üyeleri seçti: İşçi kesimi- Şaban Erik, Rıza Kuas, Şaban Yıldız, Kemal Nebioğlu, Cemal Kıral, İbrahim Çetkin, Kemal Türkler, Şevki Erencan, Sait Burçin, İlyas Başyılmaz, Baki Çelikel, Hüsamettin Güven, Fevzi Kavuk, Tahsin Avcı, Rahmi Eşsizhan, Yılmaz Yazoğlu, Oktay Tokgöz, Kemal Aksoy, Necip Çakır, Erol Ersan ve Mehmet Yılmaz (21 kişi); Aydın kesimi- Mehmet Ali Aybar, Sadun Aren, Yaşar Kemal, Behice Boran, Canip Yıldırım, Yusuf Ziya Bahadınlı, Tarık Ziya Ekinci, Suat Aksoy, Murat Sarıca, Nihat Sargın, Cemal Hakkı Selek, Yahya Kanbolat, Mehmet Ali Aslan, Hayrettin Abacı, Şinasi Yeldan, Ali Karcı, Burhan Cahit Ünal, Moris Gabbay, Minnetullah Haydaroğlu ve Halit Çelenk (20 kişi). Buradan da şu Merkez Yürütme Kurulu seçildi: Mehmet Ali Aybar (Genel Başkan), Rıza Kuas (Genel Sekreter, işçi kesimi), Nihat Sargın (Genel Sekreter, aydın kesimi), İbrahim Çetkin, Şaban Erik, Rahmi Eşsizhan, Kemal Nebioğlu, Şaban Yıldız, Sadun Aren, Behice Boran, Minnetullah Haydaroğlu, Burhan Cahit Ünal, Tarık Ziya Ekinci.

İç ve Dış Sorunlar Karşısında

1966'da Vietnam'la ilgili olarak Bertrand Russell'ın özel bir mahkeme kurma ve Amerika'yı işlediği savaş suçlarından ötürü yargılama girişimi oldu. Mehmet Ali Aybar da bu mahkemenin statüsünü hazırlamak üzere Londra'ya çağırıldı. 1967'de Mahkeme Stokholm'de toplandı. Daha sonra da Amerika mahkûm edildi. Genel Başkanın bu uluslararası girişimde bulunması TİP'e bir yandan prestij kazandırdı, bir yandan da belirli çevreler için "tehlikeli" görünümünü artırdı.

Altmışların başında TİP, Meclis'teki senatör üyeleri yoluyla Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddelerinin iptali için Anayasa Mahkemesi'nde dava açmıştı. İptal önerisi yediye karşı sekiz oyla, yani "kılpayı" denebilecek bir farkla reddedildi ve red gerekçesi ancak yıllar sonra (1966) yazılabildi. İptalden yana yedi üyenin muhalefet şerhleri bugün bile, bu maddelerin anti-demokratikliğini savunanlar açısından önemli belgelerdir.

1967 yılının hem TİP, hem de Türkiye açısından önemli bir olayı da, TİP kurucusu sendikacılardan bazılarının Türk-İş'ten ayrılarak Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (DİSK) kurmalarıdır.

Gene aynı yıl, TİP'in inisyatifiyle, üniversitelerde Fikir Kulüpleri kuruldu ve bu topluluklar genel Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) yapısı içinde bir araya geldiler. Doğrudan partiye bağlı olmayan FKF'de başlangıçta parti üyesi gençler belirleyici rol oynuyor, ama partili olmayanlar da kuruluşa üye olabiliyordu.

1968'de AP hükümeti seçim sistemini değiştirme amacıyla "Barajlı d'Hont" sistemini getiren bir yasa çıkardı. "Millî Bakiye"nin kaldırılmasından doğrudan doğruya etkilenen TİP, Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Anayasa Mahkemesi "baraj" uygulamasını iptal etti. Bu ka-

28.6
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu

1965 SEÇİMLERİNE DOĞRU: 1965 seçimleri öncesinde örgütlenmeye hız veren TİP, seçim kampanyası süresince büyük kalabalıkların katıldığı açıkhava ve kapalı salon toplantıları düzenledi. Ve 54 ilde 276 bin oy alarak (toplam oyların yüzde 3'ü) Meclis'te 15 sandalye elde etti. Seçimler öncesinde İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda düzenlenen toplantı (karşı sayfada) ve İstanbul Taksim'deki TİP mitingine katılanlar (üstte).

rar, başından beri 1961 Anayasası'nın getirdiği birtakım kurumları eleştiren AP çevrelerinde tepkilere yol açtı; Anayasa Mahkemesi'nin fiilen, kendi başına bir yasa çıkarmış olduğu öne sürüldü.

Aynı yıl Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimleri, milletvekili ara seçimleri (beş ilde) ve yerel seçim yapıldı (2 Haziran 1968). Senato seçimlerine bütün illerde katılan TİP (bu zamana kadar parti 67 ilde örgütlenmeyi başarmıştı) senatör çıkaramadı, ama oy oranını yüzde 4.7'ye yükseltti. Milletvekili ara seçimi yapılan illerde ise TİP'in oy oranı yüzde 6.44'e kadar çıkmıştı. Bu arada, İstanbul'da Adalet Partisi Belediye Meclisi seçimlerinde usüle aykırı davrandığı için Yüksek Seçim Kurulu AP'li üyelerin seçimini geçersiz saydı. Böylece boşalan yerlere TİP'ten on yedi kişi girmiş oldu. Öte yandan, Yozgat'ın Sorgun ilçesine bağlı Bahadın'da belediye başkanlığı ve belediye meclisi üyeliklerini TİP kazandı.

1968 yılının Mayıs ayı da gene hem TİP, hem de Türkiye açısından önemli gelişmelere yol açacaktı. Dünyada patlak veren iki önemli olay, Türkiye'yi de hızla etkisi altına aldı. Bunlardan biri, kapitalist rejime sahip Batı Avrupa ülkelerinde kendiliğinden bir biçimde ortaya çıkan öğrenci ve gençlerin başkaldırma hareketiydi (ve o zamana kadar denge içinde varolan söz konusu toplumlarda her şeyin göründüğü kadar rahat olmadığını, ciddi bir muhalefet potansiyelinin oluştuğunu haber veriyordu). İkincisiyse sosyalist rejime sahip olan Doğu Bloku'nda yaşanan buhranı açığa vuran, Çekoslovakya'daki yeni sosyalist uygulamanın Sovyetler Birliği işgali ile sona erdirilmesi olayıydı.

Batılı gençlerin '68 Mayısı Türkiye'de hemen yankılandı. İlkin İstanbul Üniversitesi'nde öğrenci işgali başladı. Kısa bir süre sonra birçok başka yükseköğrenim kurumu da öğrenciler tarafından işgal edildi.

Bu eylem biçimi Türkiye İşçi Partisi'ni güç bir durumda bırakıyordu. Parti yöneticileri Türkiye gibi bir ülkede sosyalist bir partiyi yürütmenin, hatta yaşatmanın güçlüklerinin bilincindeydiler. Başından beri, legal çerçevenin dışına hiç çıkmadan eylemde bulunuyor, bu uğurda haksız saldırılara uğrarken savunmasız kalmayı da tercih ediyorlardı. Anayasa, Anayasa'nın "eksiksiz ve tastamam uygulanması" TİP yönetiminin ısrarla vurguladığı temalardı. 1961 Anayasası'nın Türkiye koşullarına göre bir hayli ileri olduğu ve bu niteliğiyle TİP gibi muhalefet partilerinden çok, belli bir biçimde yönetmeye alışmış iktidar partilerini rahatsız ettiğini saptamışlardı. Çabalarını Anayasa'nın öngördüğü demokratik kurumların gerçekten yerleşmesi doğrultusunda yoğunlaştırıyorlardı. TBMM'deki çalışma böyle bir perspektif içinde belirleyiciydi. Türkiye'nin alışık olmadığı tarzda bir meclis muhalefeti yapılmaya çalışılıyor, konulan hedefler çerçevesinde başarılı da olunuyordu. Bu arada, gene bütünüyle legal olmak koşuluyla kitle eylemleri de destekleniyor, hatta örgütlenebiliyordu. Ancak Türkiye tarihinin bu aşamasında kitleler -işçiler, köylülerbu tip eylemlere henüz hazır değillerdi.

Daha ilk üniversite işgalinde, TİP'in legalite anlayışını zorlayan bir taraf vardı. Meclis'te üniversite işgali üzerine başlatılan görüşmelerde TİP'in bu rahatsızlığı belli oluyordu. Sağcı parlamenterler işgal olayını en sert biçimde kınamaktaydı. TİP adına konuşan Behice Boran ise olayı bir "oturma eylemi"ne benzeterek savunuyordu ki, işgalin bu düzeyde olduğunu söylemek güçtü. CHP adına konuşan Nihat Erim, şaşırtıcı bir şekilde, öğrenci direnişinin en tutarlı savunmasını yaptı: "Yasal" ve "meşru" arasında bir ayrım çizerek, bazı davranışların "yasaya aykırı" olsa da varolan koşullara göre "meşru" olabileceğini söyleyerek '68 işgalini bu kategoriye soktu.

1968'den sonra genişleyerek yayılan öğrenci olayları böyle bir iktidar mücadelesi ortamında kendilerine kanal buldular. Seçim mekanizmasına egemen bir AP iktidarı vardı. 27 Mayıs'ın "zinde kuvvetler" esprisine bağlı, kendini seçim mekanizmasının dışında *ve* geçerli gören Kemalist bir aydın muhalefeti vardı. Tarihî anlamda CHP'ye bağlıydı bu kesim. Ama CHP de, çok-partili bir rejimin bir siyasal partisi olarak, son analizde seçim mekanizması dışında bir "iktidar stratejisi" tasarlayamazdı, tasarlamamalıydı. Dolayısıyla söz konusu aydın muhalefeti aynı zamanda seçim mekanizması dışında etkili çevrelere de yaslanmak durumundaydı. Böylece, '68 Mayısı'nda başlayan olaylarla da belirlenen politik ortamda bu çareler bir "Parlamento Dışı Muhalefet" sloganını (PDM) ortaya attılar ve bir ölçüde meşrulaştırdılar. Bu kavram belirli bir düzeyde şüphesiz geçerlidir; şöyle ki, bir toplumda varolan bütün politik hareketlilik ve eylemin bir tek parlamento içinde meşru bir şekilde yürümesi düşünülemez. Kitlelerin ve onları temsil eden sendika, dernek vb. sivil

28.7
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu

ANAYASA SAVUNULUYOR: TİP Meclis çalışmaları sırasında antidemokratik nitelikte bulunan kimi kanunların ya da kanun maddelerinin iptali için Anayasa Mahkemesi'nde dava açtığı gibi (üstte: Aybar, Anayasa Mahkemesi huzurunda açıklama yapıyor), -Aybar'ı köylülere Anayasa üzerine bilgi verirken gösteren karşı sayfadaki fotoğrafta da görüldüğü üzere- partili ve partisiz yurttaşlarla ilişkilerde de Anayasa'ya ve Anayasa'daki haklara sahip çıkmak gereğini vurguladı.

kitlesel örgütlerin kendi düzeylerinde politik sorunlarla uğraşmaları meşrudur. Ama demokratik seçim düzenine sadık kalınacaksa, bütün bu politik eylemlilikler son kertede politik partilerde ve parlamentoda billurlaşır. Ayrıca, tabandan gelen kitlesel taleplerin topluma şu ya da bu şekilde duyurulması anlamında meşru olan "parlamento dışı muhalefet", düzen güçleri sayılması gereken bazı güçlerin parlamento ve demokratik meşruiyet dışında tepeden inme bir güç olarak seçilmiş iktidara *alternatif* gösterilmesi anlamına gelmemelidir. Birinci durum demokrasiye uygun, ikincisiyse demokrasiye tamamen aykırıdır.

İşte '68 sonrasının ortamında parlamenter süreçle bu çarpıtılmış "PDM" anlayışı arasındaki gerilim ve mücadeleden doğan bir *boşlukta*, önemli ölçüde tabandan gelen, ama paradoksal bir biçimde ,tepeden inmeci bir aydın egemenliğini savunanlara yakınlaşan bir öğrenci eylemliliği serpildi. Bunun bir sonucu, öğrenci hareketinin kendisini de doğrudan politik iktidara yönelik bir hareket -ya da bunun çok önemli bir parçası- gibi görmeye başlamasıydı. Bu gelişmeyi kendine yönelik bir tehdit gibi gören (haklı olarak) AP iktidarı, temelde parlamenter sistemin işlemesinden yana olan TİP'e karşı da düşmanca tavrını elden bırakmadı. Gene aynı boşlukta, bu sefer AP ile yakınlık içinde, kendini solla mücadeleye adamış sağ bir milis gücü olarak ortaya koyan aşırı sağ bir hareket de gelişmeye başladı.

Bu örüntüler daha ilk işgal olayında belirlenmişti. Üniversite içindeki FKF'liler, yani TİP'e yakın gençler, böyle önemli bir kitlesel hareketin dışında kalamadılar. Ama olayın daha ileri gitmesini istemiyorlardı. Karşı grup ise 27 Mayıs'ın tekrarını sağlayacak bir formül arayışındaydı ve bunun için polisle çatışmak istiyordu - orduyu, tarafsız bir güç olarak duruma el koymaya itmek için. AP hükümeti, ideolojik düzeyde işgali kınarken, olayı çok sertleştirmek istemez gibi göründü. Böylece kamuoyu, İşgal Konseyi ile Üniversite Senatosu arasındaki bildiri düellosu süreci içinde olayı izledi. TİP olayın dışında durdu, kendi FKF'li üyelerine bile bir direktif vermedi. İlk işgalden sonra kendi üniversitesinde benzer bir eyleme geçip geçmeme kararını vermek isteyen İTÜ Öğrenci Derneği Başkanı (Harun Karadeniz), TİP'e danışmak için Ankara'ya gitti, ama konuşacak yetkili bulamadı.

Sonunda, özellikle FKF'lilerin çabalarıyla işgal çatışmaya varmadan durdu. Ancak bunu başka olaylar izledi. Amerikan Altıncı Filosu'nun İstanbul'a gelmesi, devrimci öğrencilerin protestolarına yol açtı. Bu sefer polisin müdahalesi de sert oldu ve gece basılan İTÜ Öğrenci Yurdu'nda Vedat Demircioğlu adlı (TİP üyesi) öğrenci yüksekten atılarak öldürüldü. Bu ölümün protestosu öğrencilerle polis arasında yeni sokak çatışmalarına yol açtı. Böylece, 1970'lerde gerilla eylemine dönüşecek olan öğrenci politizasyonunun tohumları ekildi.

FKF yöneticileri, bu ilk olaylarda, şiddetin artmasına engel olacak girişimlerde bulundular. Filo protestosunda yürüyüşü yarıda durdurmaya çalışmaları, Demircioğlu olayında asıl protestodan bir gün önce bir oturma greviyle kendilerini yakalatmaları, bir süre sonra gençlik hareketinin ana akışından tasfiye olmaları sonucunu verdi. Gençlik hareketi MDD hareketine kadro oluşturdu, TİP'le mücadele içinde gelişti. Eski FKF'liler de zamanla bu yöne kaymak durumunda kaldılar. FKF yönetimi değişti ve kuruluş Devrimci Gençlik Federasyonu'na (Dev-Genç) dönüştü. TİP, gençlik zeminini etkileyemez duruma geldi.

1968'in ikinci -ve karşıt yönden- önemli olayı, yani Çekoslovakya işgali de kısa sürede TİP'in en ciddi sorunu oldu: Türkiye'de her sol hareket ya da düşünce sağcı çevreler tarafından "Moskova'ya bağlı" damgasıyla karalanır. İşçi Par-

TÜRKİYE SOSYAL TARİHİ ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

28.9
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu

tisi böyle bir suçlamaya karşı da hep duyarlı davranmıştı. Örneğin TİP üyesi ilk senatör olan Niyazi Ağırnaslı partiye danışmadan Macaristan'a gezi yaptığı için sonunda istifa etmek durumunda kalmıştı. 1968 başında "Akdeniz Ülkeleri İlerici Partileri Konferansı"na temsilci gönderdiği için TİP, herhangi bir somut gerçekliğe dayanılmadan, "dış mihrak ajanı" olarak suçlanmıştı. Son Çekoslovakya olayında Sovyet işgalini desteklemek ve hatta sessiz kalmak, hiç değilse bu düzeyde mümkün değildi.

Ancak, parti yöneticilerinden bazıları açısından olay böyle "taktik" bir sorun da değil, sosyalizmin teorisine ve dünyadaki uygulamasına ilişkin son derece ciddi bir konuydu. Özellikle Mehmet Ali Aybar, taktiğin ötesinde, bu olay dolayısıyla sosyalizm kavramının yeniden ve ciddiyetle ele alınmasından yanaydı.

Bu noktada bir an durup, dünyada sosyalizmin durumuna bir göz atılabilir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında sol politik hareket komünist ve sosyaldemokrat / sosyalist olarak iki ana kümeye ayrılmıştı. Komünist hareket SSCB önderliğini kabul ediyordu. Sovyetler'deki sosyalizm uygulamasını yalnızca Troçkist azınlık grupları eleştirmekteydi. Ancak Çin'de de komünist bir rejim kurulmasından sonra ve ÇKP'nin Sovyetler'e karşı gitgide daha sert bir muhalefete başlamasıyla eski birlikte bir çatlak doğdu. Öte yandan, Kruşçev'in Stalin dönemini şiddetle eleştirmesi, komünizmin içinde her şeyin doğru gitmediğini en yetkili ağızdan kanıtladı. Doğu Avrupa'da, 1950'lerde Polonya'da ve Macaristan'da olanlar da, sosyalizm uygulamasının iyiliğine en fazla güven duyanlarda bile ciddi kuşkular uyandırmıştı. Çekoslovakya, Kruşçev'in de sonrasında, yeni Brejnev iktidarında patlak verdi. Bütün bu olaylar komünizm içinde devam edecek sıkıntı ve yeni gelişmelerin de habercisiydi. Ama kendilerini sosyal-demokrat anlamda bir sosyalizmle sınırlamak istemeyenler arasında, Türkiye'de olduğu gibi dünyada da, bu sorunlara doğrudan müdahaleye ve eleştirelliğe cesaret bulamayanlar çoğunluktaydı. Dolayısıyla Aybar'ın Sovyet işgalini kınama noktasından başlayarak sosyalizm üstüne söyledikleri, partinin özellikle aydın kesimden bazı üyelerini rahatsız etmeye başladı.

Aybar'ın Tezleri

Aybar, *"Ne Amerika, ne Rusya, tam bağımsız demokratik sosyalist Türkiye"* diyordu. Buna bağlı olarak *"güler yüzlü, insancıl bir sosyalizm"*den söz ediyordu. Yalnız Marksist-Leninist gelenek içinde kutsanmış metinlerin değil, bu geleneğin ütopik veya revizyonist saydığı metinlerin de okunmasını salık veriyordu. Sosyalizm geleneğini Spartakus'tan başlatıyordu. Hümanizme ağırlık veriyordu. Kollantai'den örnekler sayıyordu.

Bunların yanı sıra Aybar, Türkiye analizlerinde de ortodoksi dışında değerlendirmelere girişti. Bürokratik Osmanlı devlet geleneğinin Cumhuriyet dönemindeki varlığını vurguladı. Türkiye'de bürokrasinin Avrupa'da olduğu gibi bir "ara tabaka" değil, egemen bir sınıf olduğunu ileri sürdü. "Ceberrut, tepeden inmeci" devlet kavramını işledi. Bu görüşlere, Osmanlı'da *feodal* bir örgütlenme olmadığı, Asya üretim tarzına yakın bir sistemden gelindiği tezini savunan İdris Küçükömer ve Sencer Divitçioğlu gibi düşünürlerin de katkıları oldu.

Aybar bütün bu yeni tezlerinde üstyapının görece özerkliğini ve önemini vurguladı. Buna dayanarak, kurulması özlenen sosyalist düzende bazı burjuva demokratik kurumların yaşaması gerektiğini savundu. Örnek olarak, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi ve Danıştay gibi kurumları gösterdi. Burada bir çelişki var gibidir, çünkü bu özgül kurumlar Türkiye'de bürokratik geleneğin içinden doğmuşlardı. Aybar'ın üstyapıya ilişkin bir başka önemli analizi, Türkiye'nin, kendine özgü tarihinden ötürü, "özgürlük" sorununun, bir "üstbelirlenme" ile, "sınıf sorunu"nun önüne geçtiği ve *baş çelişki*yi bunun oluşturduğu saptamasıydı. Bu saptamayla, yukarıda değinilen bir tutumu değiştirmiş oluyordu: Sınıf açısından bakışın bilinçten yoksun kılınmış kitlelere aktarılmasıyla iktidarı sağlayacak emekçi oylarının kazanılacağı inancı. Aybar, "üstbelirlenme" gibi (Althusser'den gelen) kavramlara başvurmakla, bu düz stratejiyi ve onun dayandığı oldukça düz "toplum ve ideoloji/bilinç" şemasını terkediyordu.

Daha sonraki iki kongrede görüleceği gibi, Aybar'ın bu tezleri partide çoğunluk desteği gördü. Ancak onu destekleyenlerin bütün bu teorik saptamalardaki mantığı ne derece izleyebildikleri şüphelidir. Bu sırada Aybar'ın çevresinde aynı teorik düzeyde bu konularda düşünce üretenlerin sayısı azdı. Geri kalanlar belli bir sağduyu çerçevesinde (örneğin, Sovyet işgaline karşı çıkmanın legal avantajlarını düşünerek) veya bazı pratik yararları gözeterek (sınıftan önce "özgürlüğü" vurgulamanın Doğulu üyeleri sevindirmesi gibi) Aybar'ı destekliyordu.

TÜSTAV SOSYAL DEMOKRASİ ARŞİVİ

28.10
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu

Muhalefet ise Aybar'ın bütün bu görüşlerinden tedirginlik duydu. Ancak bunlara karşı ortodoks ve bilinen kalıplar dışında bir "karşı-argüman" geliştirmedi. Örneğin "demokrasi zaten sosyalizm içinde mündemiçtir" gibi görüşlerle (oysa özellikle SSCB tarihi neyin nasıl "mündemiç" olduğunu iyice sorgulanır hale getirmişti) *"güleryüzlü"* kavramı reddedildi.

Aybar'a karşı muhalefet, resmen, Çekoslovakya olaylarının tepkileri sırasında, Merkez Yürütme Kurulu içinden başladı. Kurul üyelerinden Nihat Sargın, Behice Boran, Sadun Aren, Minnetullah Haydaroğlu ve Şaban Erik tartışmayı başlattılar. Aybar Genel Yönetim Kurulu'nu olağanüstü toplantıya çağırdı. Dört gün süren tartışmalardan sonra da istifa etti ama GYK bu istifayı geri aldırdı.

Üçüncü Kongre

Böylece Ankara'daki üçüncü olağan kongrenin ana tartışma konusu belirlenmiş oldu. Beş Yürütme Kurulu üyesinin temsil ettikleri muhalefet grubunun yanı sıra, basında *Üçüncü Yol* adı verilen bir başka grup da, iki gruba bir eleştiri yöneltiyor, varılan aşamada programın aşıldığını, bu tartışmaların örgütlenme, eğitim, parti-içi demokrasi ve parti-dışı muhalefete karşı alınacak tavır gibi sorunlarla birlikte ele alınarak yeni bir program çalışmasına girilmesini öneriyordu. Doğan Özgüden'in TİP'i büyük ölçüde destekleyerek çıkardığı *Ant* dergisinde bunları savunan İdris Küçükömer, Murat Sarıca, Nurkalp Devrim, Oya Baydar (Sencer), Murat Belge gibi partililer kongrede ayrı bir iktidar adayı olmadan bu sorunları gündeme getirmeye çalıştılar.

Kongre, Aybar'ı ve tezlerini benimsedi. Yeni Genel Yönetim Kurulu'na şu üyeler seçildi: İşçi kesimi - Rıza Kuas, Naci Eren, Şaban Yıldız, Hüsamettin Güven, Şinasi Kaya, Kemal Aksoy, İlyas Başyılmaz, Kemal Türkler, İbrahim Çetkin, Şevki Erencan, Cenan Bıçakçı, Rahmi Eşsizhan, Yaşar Saygıner, Şaban Erik, Fevzi Kavuk, Mehdi Zana, Celal Beyaz, Kemal Nebioğlu, Tahsin Avcı, Yılmaz Yazoğlu, Abbas Uğurlu; aydın kesimi - Mehmet Ali Aybar, Murat Sarıca, Yaşar Kemal, Tarık Ziya Ekinci, İdris Küçükömer, Suat Aksoy, Mehmet Ali Aslan, Kemal Burkay, Can Yücel, Şükran Kurdakul, Atilla Aşut, Yahya Kanbolat, Ayata Beğensel, Naci Kutlay, Hayrettin Abacı, Burhan Cahit Ünal, Kemal Sülker, Saip Atay, Orhan Çubukçu, Sadun Aren.

Beşli önerge sahiplerinden yalnız Sadun Aren ile Şaban Erik kurula girebilmişti. Merkez Yürütme Kurulu şu adlardan oluştu: Mehmet Ali Aybar, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, İbrahim Çetkin, Şaban Yıldız, Rahmi Eşsizhan, Şinasi Kaya, Suat Aksoy, Murat Sarıca, Tarık Ziya Ekinci, Kemal Sülker, Yahya Kanbolat.

Ancak bu kongrenin sonuçları parti içindeki kaynaşmayı durdurmaya yetmedi. Muhalefet, olağanüstü kongre toplamak için imza toplamaya başladı. Parti dışından Mustafa Ekmekçi muhalefetin kendi görüşlerini serbestçe savunmasına imkân sağlamak için yalnızca dört sayı yayımlanan *Tüm* adında bir dergi çıkardı. Bu sırada parti dışındaki sol muhalefet (yani MDD ve parti içindeki yandaşları) iki gruba da karşıydı, ama yapısı gereği, Aybar tarafıyla uyuşmazlığı daha belirgindi.

İkinci Olağanüstü Kongre ve Sonrası

Bu koşullarda, olağan kongreden bir buçuk ay kadar sonra, Aralık 1968'de TİP İkinci Olağanüstü Kongresi gene Ankara'da toplandı. Olağan kongrede ortaya konan sorunlar bir kere daha tartışıldı. Ankara'daki ilk kongreye Aybar'dan yana tavırla katılan Çetin Altan, kongreden hemen sonra tutumunu değiştirmiş ve *Akşam* gazetesindeki günlük yazılarında Aybar'a şiddetle karşı çıkmış-

28.11
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu

1968 SEÇİMLERİNDE: TİP, 1968 yılında Senato üçte bir yenileme seçimlerinde oy oranını yüzde 4.7'ye, milletvekili ara seçimlerinde yüzde 6.44'e yükseltti. Aynı yıl Yüksek Seçim Kurulu İstanbul'da AP'li Belediye Meclisi üyeleri seçimini geçersiz sayınca TİP'den 17 kişi Belediye Meclisi'ne girdi. Karşı sayfada: TİP'in Adana mitingi; üstte TİP'in İstanbul İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi üyeleri Genel Başkan Aybar'la.

tı. Geçen kısa süre içinde muhalefet biraz daha fazla yandaş toplamayı başarmıştı. Eski birliği korumaktan yana olan delegeler vardı; örneğin Can Yücel, *"Sadun Bey grubu kendisi olduğu yerde durarak Aybar'ı sağa itebilir, böyle bir şey olmasın"* tarzında saptama ve dileklerini açıkladı. Şükran Kurdakul birliğin korunması yolunda konuştu. Önceki kongrede Aybar'dan yana bilinen bazı delegeler, bu çizgide fazlasıyla "revizyonist" bir yöne kaymakta olup olmadıkları yönünde tedirginlik duydular. Ama son analizde taraflar belirlenmişti ve uzlaşma olamayacağı belliydi. Sadun Aren grubu bir önceki kongreye göre daha başarılı bir seçim çıkardı, ama Aybar tarafı kongreyi kazandı.

Bu kongrede tüzüğün ikinci maddesinde şöyle bir değişiklik oldu:

İlk tüzükte "partinin karakteri" şöyle belirlenmişti: *"TİP, Türk işçi sınıfının ve onun demokratik öncülüğü etrafında toplanmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların (ırgat ve küçük köylülerin, aylıklı ve ücretlilerin, zanaatkârların, küçük esnaf ve dar gelirli serbest meslek sahipleri ile ilerici gençliğin ve toplumcu aydınların) kanun yolundan iktidara yürüyen siyasi teşkilâtıdır."*

Bu madde kongrede şu şekli aldı: *"TİP, Türkiye işçi sınıfının ve onun bilime dayanan, tarihî ve demokratik öncülüğü etrafında toplanmış, onunla kader birliğinin bilinç ve mutluluğuna varmış bütün emekçi sınıf ve tabakaların (ırgatların, topraksız ve az topraklı köylülerin, zanaatkârların, küçük esnafın, aylıklı ve ücretlilerin, dar gelirli meslek sahipleri ile ilerici gençliğin ve aydınların) kanun yolundan iktidara yürüyen demokratik, bağımsız, sosyalist siyasal örgütüdür."*

Yeni Genel Yönetim Kurulu da aşağıdaki üyelerden oluştu: İşçi kesimi -Rıza Kuas, Şaban Erik, Şaban Yıldız, Mehmet Yılmaz, Şinasi Kaya, Mehdi Zana, İlyas Başyılmaz, Necip Akan, Naci Eren, Kemal Aksoy, Tahsin Avcı, Zülfikâr Tiğrek, Ali Edol, Hüsamettin Güven, Rahmi Eşsizhan, İbrahim Çetkin, Abbas Uğurlu, Fevzi Kavuk, Bekir Yenigün, Osman Sakalsız, Yaşar Saygıner; aydın kesini -Rauf Çapan, Mehmet Ali Aybar, Suat Aksoy, Atilla Aşut, Kemal Burkay, Samim Kocagöz, Orhan Çubukçu, Yaşar Kemal, Nazife Cemgil, Naci Kutlay, Mehmet Ali Aslan, Güney Dinç, Hayrettin Abacı, Yahya Kanbolat, Ayata Beğensel, Nihat Sargın, Tarık Ziya Ekinci, Behice Boran, Saip Atay, Sadun Aren. Buradan oluşan Merkez Yürütme Kurulu da şöyledir: Mehmet Ali Aybar (Genel Başkan), Rıza Kuas ve Tarık Ziya Ekinci (Genel Sekreter), İbrahim Çetkin, Şaban Yıldız, İlyas Başyılmaz, Rahmi Eşsizhan, Abbas Uğurlu, Suat Aksoy, Yahya Kanbolat, Rauf Çapan, Nazife Cemgil, Samim Kocagöz.

Yönetim değişmediği için muhalefet gene durmadı. Genç militan kesimin bu zamana kadar MDD'ye kaymayan kesimi Sadun Aren grubunun çevresinde toplandı. 1 Mayıs 1969'da yayına giren *Emek* dergisi "Aren-Boran" adıyla anılmaya başlanan muhalefetin görüşlerini dile getiriyordu. Bu elverişsiz iç koşullarla ve "millî bakiyesiz" yeni seçim kanunuyla 1969 genel seçimlerine girildi. TİP'in bu seçimlere 67 ilde katıldığı halde 54 ilde katıldığı 1965 seçimlerinden daha az oy aldı: 243.631. Böylece oy oranı da yüzde 2.7'ye düştü. İstanbul'dan aday olan Mehmet Ali Aybar ve Rıza Kuas'tan başka kimse seçilemedi. İki milletvekiliyle TİP Meclis'te grup kuramadı. Belli ki sosyalist oylar dahi TİP lehinde kullanılmamıştı. TİP'in o zamana kadarki gelişmesi durmuş, hatta gerilemişti. 16 Kasım 1969'da M.A.Aybar GYK toplantısında Genel Başkanlıktan istifa etti. Genel Başkanlığa Mehmet Ali Aslan, Genel Sekreterliklere Yahya Kanbolat ile İbrahim Çetkin getirildiler. Yeni Yürütme Kurulu'nun öteki üyeleri de şunlardı: Rahmi Eşsizhan, Şaban Yıldız, Naci Eren, İlyas Başyılmaz, Mehmet Yılmaz, Naci Kutlay, Saip Atay, Ayata Beğensel, Samim Kocagöz. Ancak bu değişiklik iyiden iyiye aksamaya başlayan partide herhangi bir olumlu dönüşüm başlatmadı. *"Aybarsız Aybar yönetimi"* olarak damgalandı. Daha etkili olan muhalefet, Aybarcı çoğunluğun etkililiğini önlüyordu. Bir süre sonra, *Emek* grubunun temsilcileriyle Doğulu ve sendikacı üyeler arasında uzlaşma sağlandı. Mehmet Ali Aslan, Genel Yönetim Kurulu'nun toplanmasını sağlayamadığı gerekçesiyle istifa etti. Bir sonraki toplantıda Şaban Yıldız Genel Başkan seçildi. Yıldız'ın çağrısıyla toplanan GYK, MYK üyelerini değiştirdi: Şaban Erik, Osman Sakalsız, Fevzi Kavuk, Bekir Yenigün, Mehdi Zana, Hüsamettin Güven, Naci Eren, Naci Kutlay, Sadun Aren, Behice Boran, Kemal Burkay, Turgut Kazan, Nihat Sargın.

Yeni yöneticiler partinin ufalmasını önleyemediler. Küçük çapta radikal bir

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

28.12
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu

muhalefet partisi belirli koşullar sürdükçe gelişmeye devam edebilirdi. O koşulların -ya da yalnızca bazılarının- değişmesi, gelişmenin karşıtı olan kaçınılmaz süreci başlatırdı. Eski TİP'in, kendisini oluşturan toplumsal dinamiklerin sadece bir tanesine yaslanır olmasıyla, TİP'in anlamı değişti, potansiyeli de dağıldı. Bu son dönemde partinin karşılaştığı bir saldırı, MDD'den geldi. Önceleri dışta varolan bu karşı-akım bu dönemde bir ölçüde içselleşmişti. Sayıca MDD taraftarları bir çoğunluk olamadıkları halde, birçok ilçeyi ele geçirmeyi ve bu arada kongre kazanmayı başardılar. Hiçbir zaman seçim olayına inanç duymamış olan bu kadrolar, o sıralarda yapılan kongre seçimlerinde kendi bildikleri yöntemlere başvurdular. Bu eğilimin yanı sıra yeni yönetim kendisine uzak gördüklerini partiden de uzaklaştırmak için gerekli gördüğünü yapıyordu.

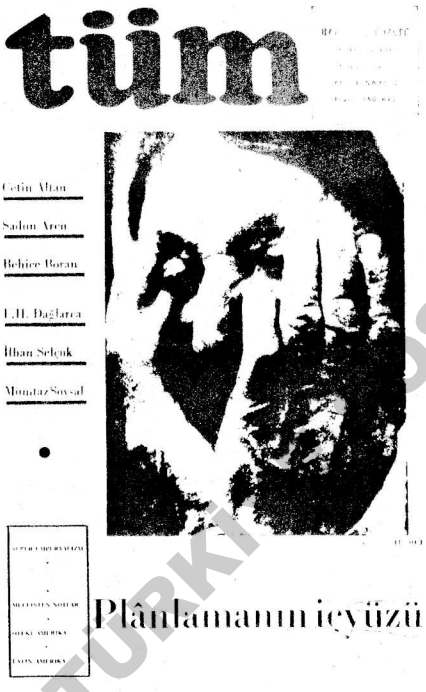

PARTİ İÇİ MUHALEFETİN SÖZCÜSÜ: 1968 yılında Ankara'da toplanan Üçüncü Olağan Kongre'de üç gruba ayrılan delegeler, Genel Başkan Aybar'ın tutum ve görüşleri üzerinde uzun uzun tartıştılar. Aybar'ın tezleri benimsendiyse de, tartışma kongreden sonra da sürdü. Bu arada Mustafa Ekmekçi, muhalefetin görüşlerini serbestçe savunmasına imkân sağlamak için dört sayı yayımlanan "Tüm" adlı bir dergi çıkardı.

Dördüncü Kongre ve TİP'in Kapatılması

TİP'in dördüncü kongresi, bu koşullar altında, 29-31 Ekim 1970 tarihleri arasında gene Ankara'da toplandı. TİP'in oluşturucu ögeleri sayılabilecek öbekler bu kongrede de vardı, ama artık birbirlerinden kopmuşlardı. Kongre öncesinde MDD, TİP içinde hiçbir zaman olmadığı kadar güçlüydü. Partide iktidar, bu durumda, ancak bazı ittifaklar ve koalisyonlarla mümkündü. Kalabalık bir grup oluşturan MDD bir yandan böyle ittifaklar için zemin yoklarken, bir yandan da aynı tarihlerde ankara'da "Devrimci Kurultay" adını verdiği bir başka toplantı düzenledi. Burada, MDD içinde o ana kadar birikmiş çelişkiler patlak verdi ve bu hareket kendi içinde ayrıştı.

O aşamada MDD'nin *Emek* grubunu dışlayarak bir ittifak oluşturması mümkündü. Ama hareketin mantığı böyle bir parti çalışması na imkân tanımıyordu ve nitekim, İstanbul il örgütünü ele geçiren MDD'ciler burada bile faaliyeti tatil etmişlerdi. Dolayısıyla, bu grubun böyle bir çaba yerine başka yerde başka kurultay toplaması normaldi. Ama bütün bunlardan sonra, o zamana kadar MDD'nin öncülüğünü yapan ve iç dağılmadan sonra sırtlarında MDD yüküyle kalanların, "bu koşullarda kurulan parti *icazetlidir*" sloganını kullanarak yıllarca mücadele verdikten sonra, 12 Mart koşullarında legal parti kurmaya girişmiş olmaları anlaşılması ve açıklanması güç bir olaydır.

Sonuçta dördüncü kongre *Emek* grubunun egemenliğiyle kapandı. Seçim sonuçları şöyle oldu: Genel Yönetim Kurulu: işçi kesimi - Şaban Yıldız, Hüsamettin Güven, Şaban Erik, Naci Eren, Osman Sakalsız, Fevzi Kavuk, Bekir Yenigün, Kemal Sülker, İlyas Başyılmaz, Yakup Erdem, Hayri Balkan, Necat Öktem, Ehliman Tuncer, Dinçer Doğu, Yakup Sönmez, İsmail Dönmez, Saffet Kayalar, Yavuz Ünal, Selahattin Turan, Osman Alabay, Ömer Şimşek; aydın kesimi - Behice Boran, Şinasi Yeldan, Nihat Sargın, Sadun Aren, Turgut Kazan, Mehmet Selik, Cemal Kıral, Müşfik Erem, Yalçın Cerit, Güner Eliçin, Sait Çiltaş, Hüseyin Ergün, Adil Özkol, Can Açıkgöz, Sabri Eryılmaz, Süleyman Galioğlu, Alp Selek, Nermin Aksın, Şansal Dikmen, Ali Rıza Duranlı.

GYK ilk toplantısında MYK'yı şöyle saptadı: Behice Boran (Genel Başkan),

AREN-BORAN GRUBUNUN ORGANI: Aralık 1968'de Ankara'da toplanan İkinci Olağanüstü Kongre, olağan kongrede ortaya konulan sorunları bir daha tartıştıysa da, tüzük değişikliğine gidilmekle birlikte, yönetim yine değişmedi. Sadun Aren ile Behice Boran çevresinde toplanan ve "Aren-Boran Grubu" olarak adlandırılan muhalefet, görüşlerini 1 Mayıs 1969'da yayına giren "Emek" dergisinde dile getirdi.

Şaban Erik ve Sait Çiltaş (Genel Sekreterler), Hüsamettin Güven, Bekir Yenigün, Necat Öktem, Yavuz Ünal, Osman Sakalsız, Sadun Aren, Yalçın Cerit, Adil Özkol, Turgut Kazan ve Can Açıkgöz. Yeni yönetimin ilk işi, 1970'lerin daha başından "küçük burjuva ideolojileri partiden söküp çıkarma" olarak nitelediği uygulamayı yerine getirmek oldu. MDD'cilerin tasfiyesi için bir genelge yayımlandı. Buna başka muhalifler de dahil edildi. Ancak buna kalmadan pek çok kişi partiden resmen ya da fiilen ayrıldı.

Partinin bu aşaması, Türkiye'nin 12 Mart aşamasına denk geldi. TİP yönetimi 12 Mart ara rejiminin başlangıcında ve sonraki uygulamalarında elinden geldiği ölçüde sert bir muhalefet yaptı. Muhtıradan önce, pek yaygınlaşamayan bir *"Faşizme Hayır"* kampanyası açılmıştı. 12 Mart muhtırasına da karşı çıkılınca savcılık TİP'i kapatmak üzere soruşturma açtı. Anayasa'nın yeni tayin edilen Başbakan Nihat Erim tarafından "lüks" sayılmasına da TİP karşı çıktı.

TÜRKİYE SOSYAL TARİHİ ARAŞTIRMA VAKFI

28.13
TÜSTAV
Arşivi
Nebil Varuy
Koleksiyonu

TİP'İN SONU: 12 Mart döneminde sert bir muhalefete yönelen yeni TİP yöneticileri, 1971'de askerî mahkemece tutuklandılar ve Ceza Kanunu'nun 141. maddesine aykırı davrandıkları gerekçesiyle cezalandırıldılar; 1974 Af Yasası uygulanana kadar da cezaevinde kaldılar. Anayasa Mahkemesi de "bölücülük" gerekçesiyle TİP'i kapattı. Tutuklu bulunan Genel Başkan Behice Boran, Anayasa Mahkemesi'nde ifade verdikten sonra cezaevine götürülüyor.

TİP'in aşağı yukarı son eylemi ve Anayasa Mahkemesi'nde açtırdığı son dava, 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'nın iptali davasıdır. Bu sırada sıkıyönetim ilan edilmişti ve bazı TİP üyeleri zaten gözaltına alınıyor ya da tutuklanıyordu. Ama 1971'de TİP yöneticileri askerî mahkeme tarafından topluca tutuklandılar. Bundan sonraki süreçte Türkiye İşçi Partisi, Anayasa Mahkemesi tarafından "bölücülük" gerekçesiyle kapatıldı (Dördüncü Kongre'nin Doğu sorunlarıyla ilgili kararları); ama TİP yöneticileri Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'nde 141. maddeden cezaya çarptırıldılar. Hapsedilen ve 1974 Af Yasası'yla serbest kalan TİP yöneticileri şunlardır: Behice Boran, Şaban Erik, Sait Çiltaş, Sadun Aren, Adil Özkol, Bekir Yenigün, Osman Saraçalışır, Yalçın Cerit, Necat Öktem, Turgut Kazan, Can Açıkgöz, Yavuz Ünal, Hüsamettin Güven, Hüseyin Ergün, Adnan Keserbiçer, Nejat Erel Yazıcıoğlu, Oral Çalışlar, Hüseyin Özşahin, Erdal Orhan, Mehmet Tuncer, Ejder İme.

1974'ten sonra son TİP yönetiminde yer almış kişilerden çoğunun katılmasıyla yeniden Türkiye İşçi Partisi kuruldu. Ancak bu parti her yanıyla yeni bir partiydi ve eski TİP'in devamı sayılamazdı. Belki prestij nedeniyle TİP'liler eski TİP'in geçmişine sahip çıkmak istediler, ama hiç değilse katıldıkları seçimlerin sonuçları, dıştaki kitlelerin de bu partiye TİP'e verdikleri anlamı vermediklerini gösterdi.

TİP'in Özellikleri

Türkiye tarihinde Türkiye İşçi Partisi'nin oldukça benzersiz özellikleri vardır. Şimdiye kadar görülmüş ilk -ve son- sosyalist kitle partisi olduğu söylenebilir. Türkiye'de sol (Marksist anlamda) örgütlenmede ideolojik homojenlik her zaman temel sayılagelmiştir. TİP'in, biraz da yapısından ötürü, bu konuda tutumu daha esnek oldu. Birbirinden oldukça farklı yapılardan gelen çeşitli ögeleri birarada barındıran bir parti olarak kuruldu. Sendikacılar ve onların temsil ettiği işçiler, başlangıçta daha da geniş bir görüşler yelpazesine bağlı aydınlar, sosyalist gençler ve Doğulular bu ögelerin başlıcalarıdır. Parti, başarılı olduğu dönemlerde, Türkiye'nin bu birbirinden farklı toplumsal dinamiklerini bir ortak platformda toplayabildi ve çeşitli talepleri sosyalizm ekseninde eklemleyebildi.

Ama koşullar bu başarının sürekliliğini engelledi. Burada yalnız iç koşullar değil, dış koşullar da etkili oldu. Sosyalizmin ne olduğunun, ne olması gerektiğinin ciddi bir şekilde tartışılması dünyada gündeme gelirken yeni kurulmuş bir parti olarak bütünlüğünü koruması güçtü. Buna bir hayli elverişsiz iç koşullar eklendi. Bir yandan, sol radikal düşünce ve eyleme tahammülsüz bir sosyo-politik yapı, bir yandan da tecrübesiz, hedeflerini iyi seçememiş ve sabırsız bir sol kadro, TİP'te kısa zamanda kazanılan birikimin gene kısa zamanda dağılmasına yol açtı●